

ผังภาพรวมบาลีไวยากรณ์

อักษร อักษรวิธี

นามกิตก์
ธาตุ+ปัจจัย(+วิภัติ)
ทา-มฺว-ลี = **ทายโก**
กร-ตุ = **กาตุ**

ศัพท์
นาม/นิบาต+ปัจจัย(+วิภัติ)
สตี-มนตุ-ลี = **สติมา**
ตี-กฺขตุตุ = **ติกฺขตุตุ**

สมาส
ศัพท์ ๒ ศัพท์ (เว้นอาขยาต)
ขึ้นไปต่อกัน
พุทฺโธ เอว รตนํ พุทฺธรตนํ

กิริยากิตก์
ปัจจัยบางตัว เช่น ต อนีย ตพพ
ใช้เป็นคุณนาม-นามนามได้

ประเภทคำ หน้าที่

นามนาม เป็น ประธาน/กรรม/...*
 พุทฺโธ/พุทฺธ/...

คุณนาม เป็น วิเศษณะ
 (ขยายนามนาม-สัพพนาม)
 อคฺโค พุทฺโธ ...

สัพพนาม - แทนนามนามที่กล่าวถึงแล้ว
 - ประกอบนามนามเพื่อระบุ
 อย่างเจาะจงหรือไม่เจาะจง
 โส ตํ อฺปฺลสฺสํ ทิสฺวา ...

* นามนามทุติยวิภัติ เอกวจนะ
ใช้เป็นกิริยวิเศษณะได้ เช่น สุขํ สุขฺติ.

สมัญญาภิธาน สรรพ พยัญชนะ การออกเสียง
 อ อา... ก ข ค ฆ ง...

สนธิ ต่ออักษร
 สาธฺ-อฺติ > สาธฺติ

การสร้างคำใหม่

	ฐาน (base)	ปัจจัย	วิภัติ
กิริยาอาขยาต:	ธาตุ	ลง ปัจจัยอาขยาต	วิภัติอาขยาต
กิริยากิตก์:	ธาตุ	ลง ปัจจัยกิริยากิตก์	(วิภัตินาม)
นามกิตก์:	ธาตุ	ลง ปัจจัยนามกิตก์	(วิภัตินาม)
ปัจจัยนตะ	ธาตุ	ลง อภัยปัจจัย	(เช่น กาคฺ ภาตเว)
	นาม	ลง อภัยปัจจัย	(เช่น อิตฺ อธิ อทานิ)
ศัพท์:	นาม-นิบาต	ลง ปัจจัยศัพท์	(วิภัตินาม)
สมาส:	ศัพท์ ๒ ศัพท์ (เว้นอาขยาต)	ขึ้นไปต่อกัน	วิภัตินาม

ประเภทคำ หน้าที่

กิริยาอาขยาต เป็น กิริยาใหญ่/หลัก
 อคฺโค พุทฺโธ คจฺฉติ.

 ธาตุ+ปัจจัย+วิภัติ
 คม-อ-ติ = **คจฺฉติ**

กิริยากิตก์ เป็น กิริยาย่อย หรือ กิริยาใหญ่/หลัก
 อคฺโค พุทฺโธ อธิ อาคนฺตฺวา คโต.

 ธาตุ+ปัจจัย(+วิภัติ)
 คม-ตฺวา = **คนฺตฺวา** คม-ต-ลี = **คโต**

ประเภทคำ: **อุปสรรค** **นิบาต** **ปัจจัย**

หน้าที่: ลงหน้านามนาม คุณนาม กิริยา ลง(ระหว่างคำ)ในประโยค ลงท้ายนามนาม สัพพนาม แทนวิภัตตินาม

 เพื่อให้มีความหมายพิเศษขึ้น เป็น กิริยวิเศษณะ อาลปนะ ... ลงท้ายธาตุ เพื่อให้เป็นกิริยา (มาแล้ว) หรือกิริยานาม (การมา)

 อติกุสโล พุทฺโธ อาคจฺฉติ. พุทฺโธ กิโร อชฺช น อาคจฺฉิสฺสติ ภาเนต. อชฺช พุทฺโธ ธมฺมํ เทเสตฺถ อธิ อาคนฺตฺวา ราชคฺคหโต นิกฺขนฺโต.

เทียบประเภทคำ

ไทย	English	บาลี	
นาม	noun	นามนาม	นาม(ศัพท์)
สรรพนาม	pronoun	สัพพนาม	
คุณศัพท์	adjective	คุณนาม (วิเศษณะ)	นาม(ศัพท์)
บุพบท	preposition	วิภัติ (ต่อท้ายนามศัพท์)	
กิริยา	verb	กิริยา (อาขยาต/กิตก์)	นาม(ศัพท์)
กิริยาวิเศษณ์	adverb	กิริยวิเศษณะ (นิบาต/นามนามทุติยวิภัติ/ -ตฺวา ที่ไม่แปลว่า ...แล้ว และแปลหลังกิริยาที่อยู่หลัง)	
สันธาน	conjunction	นิบาต	
อุทาน	interjection	นิบาต	

ประโยค วากยสัมพันธ์

หน้าที่ของคำและความสัมพันธ์ระหว่างคำ ในประโยค

กฎเกณฑ์การเรียงเรียงคำเป็นประโยค

อณฺเฐ **เม** **สรณฺ** **นตฺถิ.** **พุทฺโธ** **เม** **วรี** **สรณฺ** (ไทฺติ).

หน้าที่: วิเศษณะ สัมพันธ ประธาน กิริยา ประธาน สัมพันธ วิเศษณะ วิภัติกิตฺตา กิริยา

ประเภทคำ: คุณนาม นามนาม นามนาม กิริยา นามนาม นามนาม คุณนาม นามนาม กิริยา

ฉันท ฉันทลักษณะ

การแต่งกลอนกวีในภาษาบาลี ที่เรียกว่า ฉันท หรือ คาถา เพื่อให้ถ้อยคำกะทัดรัด จดจำง่าย และสวดได้ไพเราะเป็นจังหวะจะโคน

นตฺถิ เม สรณฺ อณฺเฐ. **พุทฺโธ เม สรณฺ วรี.**

ศัพท์ บท ประโยค พากย์ พากยวงค์

ศัพท์ (สพท) คือ นาม กิริยา ที่ยังไม่ได้ลงวิภัติ และอภัยศัพท์ (นิบาต อุปสรรค)

บท (ปท) คือ นาม กิริยา ที่ประกอบวิภัติแล้ว เอาไปใช้ในประโยคต่าง ๆ ได้

(ในการนับจำนวนบท แม้มีหลายศัพท์มาต่อกัน ถ้ามี ๑ วิภัติก็นับเป็น ๑ บท)

พากย์ (วากย) = ประโยค (ใน ๕ วาจก)

(พากย์/ประโยค ต้องมีกิริยาคุมพากย์ (แม้ไม่มีประธาน เช่นประโยคภาววจก))

พากยวงค์ (วากย+องค) = (บางส่วนของประโยค (ไม่มีกิริยาคุมพากย์))

กิริยาคุมพากย์ = กิริยาคุมประโยค = กิริยาใหญ่ = กิริยาหลัก = กิริยาที่ใช้จบประโยค

กิริยาภายใน = กิริยาในระหว่าง = อภัยกิริยา = กิริยาย่อย

ประโยคทางสัมพันธ์

- ๑) ประโยคลิงคัตถะ มีประธานปรนญานวิภัติ แต่ไม่มีกิริยาคุมพากย์ เช่น จณฺโท ลุพฺพโก.
- ๒) ประโยคลักษณะ (ประโยคแทรก ที่ประธานลงสัตตมีวิภัติ กิริยาใช้ ต อนุตฺ มาน ปจ.)
- ๓) ประโยคอนุาท (ประโยคแทรก ที่ประธานลงฉันทวิภัติ กิริยาใช้ ต อนุตฺ มาน ปจ.)
- ๔) ประโยคกิริยาประธานนัย (ตฺวา) ๕) ประโยคกิริยาปรามาส ๖) ประโยคสัตตมีปัจจัยตะ